

Ultimul capitol al cărții urmărește transformarea sistemului accentologic grecesc din tonic în intensiv, și aduce dovezi că această schimbare se petrecuse deja în sec. II—III ale erei noastre, cam în același timp, deci, ca și în latină.

Cadrul acestei prezentări nu ne-a permis să rezumăm întreaga bogăție de idei cuprinse în această carte. După cum își va fi dat, desigur, seama cititorul, cartea profesorului I.M.Tronski este una din cele mai interesante și mai originale lucrări de lingvistică greacă apărute în ultima vreme.

C. Poghirc

GIUSEPPINO PERNICE, *Contributo ad uno studio sistematico dei preverbi in greco*. (Serie « Humanitatis Studiorum Subsidia », nr. 1), Torino, Arti Grafiche Gili, 1962, 20 p.

Așa cum afirmă și autorul, mica lucrare pe care o prezentăm răspunde în primul rând unor necesități didactice. După câteva considerații generale, care nu depășesc cadrul teoriilor tradiționale, prof. Pernice prezintă, sub formă de articole de dicționar, o listă a preverbelor grecești. Pornind de la o valoare de bază, dată de etimologie, sensurile diferitelor preverbe sînt expuse « secondo un ordine logico e una classificazione didatticamente utile » (p. 3). Este de remarcat faptul că adoptarea acestor criterii de clasificare nu duce, în cele mai multe cazuri, la încălcări grave ale cronologiei. Totuși aplicarea prea riguroasă a principiului logic îl face pe autor să reconstruiască uneori sensuri neatestate în limba greacă, dar pe care « ne-am aștepta » să le întîlnim. Astfel, la p. 18, sîntem avertizați că *ὄρεψ-* ar trebui să aibă și o valoare « di incidenza instantanea » pe care însă greaca o rezervă altor preverbe. Comparația cu faptele similare din latină și, mai rar, din unele limbi moderne încheie paragraful rezervat fiecărui preverb. Corespondențele cu latina sînt de altfel rezumate sistematic în apendicele nr. 1 al lucrării. Un al doilea apendice grupează laolaltă preverbele grecești susceptibile de a avea aceleași sensuri.

Datorită atît subtilității analizei semantice, cît și caracterului sistematic al expunerii, lucrarea prof. Pernice se recomandă ca o contribuție utilă la studiul preverbelor grecești.

Liana Lupăș

ALESSANDRO RONCONI, *Il verbo latino. Problemi di sintassi storica*. Edizione rinnovata e ampliata. Firenze, Felice le Monnier, 1959, 251 p.

În această nouă ediție, autorul pleacă de la câteva principii de bază, care nu pot decît să mărească valoarea lucrării. Astfel, în introducere, după ce arată caracterul limitat și formalist al gramaticii antice — care era subordonată filozofiei și retoricii, clasificînd mai mult decît explicînd fenomenele — și caracterul logistic al gramaticilor din evul mediu, autorul continuă: « Empirism și logicism sînt depășite astăzi de constatarea că orice fapt lingvistic nu este expresia unui act logic, ci este determinat încă de un impuls al imaginației și, mai ales, de constatarea că faptul lingvistic presupune precedente în care-și găsește explicația istorică; cu alte cuvinte, de constatarea că limba își are propria ei devenire și, din cînd în cînd, limba se constituie ca

rezultantă a propriei ei evoluții istorice. Gramatica devine disciplină istorică, deoarece în faptul studiat se întâlnește un moment al unei tradiții lingvistice, adică fructul unei experiențe colective în lăuntru al căreia acționează expresia individuală ».

Din pasajul citat se desprind limpede principiile de bază ale lucrării, care se pot formula astfel: limba este un produs al activității unei colectivități; limba evoluează neîncetat; actul lingvistic pornește nu numai din nevoi logice, ci și din nevoi afective; gramatica este o disciplină istorică. Ronconi se ridică, de asemenea, împotriva conceptelor de « corect » și « eronat », sub care sînt etichetate construcțiile sintaxei latine.

Autorul își propune să studieze contradicția (contrast) între norma impusă de tradiție și inovații, care sînt efemere sau durabile, apoi să arate antecedentele, cauzele, dezvoltarea, consecințele unui fapt gramatical.

Călăuzit de aceste idei fundamentale, autorul a izbutit să dea o lucrare interesantă și utilă. Fără să împartă materia în capitole și subcapitole numerotate, așa cum se face — și desigur nu fără motiv — în gramaticile obișnuite, autorul tratează, rînd pe rînd, diferitele probleme pe care le ridică verbul latin, precum: *Persoană și număr*; *Diatezele verbului*; *Aspeci și timp verbal*; *Modurile*; *Subordonarea*; *Formele nominale ale verbului*.

Autorul, așa cum și-a propus, mai mult discută, explică, încearcă să determine antecedentele unui fenomen gramatical și să arate urmările, critică teorii cu care nu este de acord și, în general, observațiile făcute de autor sînt juste, iar criticile întemeiate. De pildă, socotim că autorul are dreptate cînd (p. 41), se ridică împotriva acceptării, fără rezerve, a teoriei lui Meillet cu privire la sistemul timpurilor verbului latin. Se știe că, potrivit teoriei lingvistului francez, timpurile verbului latin se pot grupa în două mari categorii, după criteriul aspectului, și anume: în categoria *infectum* (*laudo, laudabam, laudabo*) și în categoria *perfectum* (*laudavi, laudaueram, laudavero*); Meillet observă, de asemenea că, *dixi, feci, tuli* sînt teme de aoriste primitive și au valoare de *perfectum*, pe cînd *memini, stetimus*, avînd reduplicare, poartă semnul durativității acțiunii. Ronconi observă însă pe bună dreptate — criticînd schematismul teoriei lui Meillet — că *dixi* nu se poate confunda cu *δείξω*, nici *μεμνήσσομαι* cu *meminero*. Nu trebuie, observă Ronconi, trecut cu vederea nici faptul că verbul *pango*, care are perfectul *pepigi* și aoristele *pegi* și *panxi*, în compusul *compingo* are numai *compegi*.

Pe de altă parte, latina arhaică însăși demonstrează că vorbitorii nu mai aveau conștiința clară a diferenței dintre *perfectum* și *infectum*, cînd după tipul *legam* au făcut forme ca *fuam, abstulam, attigam*. De asemenea, latina întrebuițează prezentul și nu perfectul spre a exprima, cu ajutorul altor mijloace decît cele morfologice, acțiuni ingressive: *lacrimo* = plîng, *collacrimo* = încep să plîng. În privința perfectului latin, Ronconi observă că acest timp « nu este un timp perfectiv al prezentului, ci sau un perfectiv al trecutului (*Caesar castra movit*) sau un imperfectiv al prezentului (*didici* = știu, *meminî* = îmi amintesc, *perî* = δλωλα); forma perfectivă în primele două verbe este *disco, comminiscor*, adică un prezent, deși momentaneitatea este exprimată de sufixul *-sco*; în al treilea caz, sensul este *pereo*; cf. *qualis artifex pereo*; *Si quis pereat*, în grecește εἴ τις ὄλοιτο ». Ronconi observă de asemenea, cu multă finețe, că sînt imperfective: prezentul iterativ (*saepe in hanc uillam uenio*); prezentul dramatic și literar (contra lui Brugmann și Delbrück, care le consideră istorice). Ronconi, de asemenea, are toată dreptatea cînd face rezerve în privința împărțirii rigide a timpurilor în absolute și relative (p. 46), deoarece și timpurile absolute sînt relative, referindu-se la momentul în care se află vorbitorul. Într-adevăr *legi* = am citit arată că acțiunea s-a petrecut în trecut față de momentul în care eu exprim acest adevăr.

Nu întotdeauna însă tezele lui Ronconi pot fi acceptate. De pildă, spre a susține că indicativul este prin excelență modul care exprimă acțiuni reale sau gîndite ca atare, autorul (p. 6, 109 și urm., 156) susține că, în condiționalele la indicativ, indicativul exprimă întotdeauna

acțiuni reale. Adevărul este că în astfel de propoziții indicativul exprimă, după caz, acțiuni reale sau ireale. Astfel, în fraza *ne sim saluus si aliter scribo ac sentio*, Cic., *Att.*, XVI 13 « Să nu fiu sănătos, dacă gîndesc altfel decît scriu », acțiunea exprimată de *scribo* este evident ireală. Chiar în exemplul citat de Ronconi, *expediui ex seruitute filium si dis placet* (Plaut, *Captiui*, 454) « mi-am scăpat fiul din sclăvie, dacă vor zeii », condiționala *si dis placet* aruncă o umbră de îndoială asupra realității exprimate de principală *expediui*.

Dar în cazul *Si peccau, mi Chremes, insciens feci*, Ter., *Heaut.*, 631 « dacă ți-am greșit, dragul meu Chremes, am făcut-o fără să-mi dau seama » indicativul *peccau* exprimă o acțiune reală sau ireală: reală dacă vorbitorul a greșit, și în acest caz, vrea să-și atenueze greșeala prezentînd-o sub o formă ipotetică, sau n-a greșit, și, în acest caz, vrea să pară modest. (A se vedea și studiul nostru *Condiționalele la indicativ în greacă, latină, română*, Studii clasice, II (1960), p. 159 și urm.)

Chiar dacă nu în toate problemele de amănunt Ronconi izbuteste să convingă — și trebuie subliniat că aceste cazuri sînt destul de rare — cartea este valoroasă tocmai prin perspectiva istorică și stilistică din care privește faptele de limbă discutate. Și nu putem încheia această recenzie fără a sublinia, printre calitățile remarcabile, logica și claritatea cu care explică faimoasa *consecutio temporum* pornind de la ideea esențială pe care am formulat-o noi înșine în *Sintaxa limbii latine, după metoda istorico-stilistică*, București, 1947, anume că acordul timpurilor se face după cum se ia ca punct de plecare momentul în care se găsește vorbitorul, deci prezentul, sau un timp din altă sferă temporală — trecutul sau viitorul (p. 170) și că faimoasa *consecutio* se aplică nu numai la propozițiile subordonate, ci și la cele coordonate: « Este un principiu sintactic, căruia gramaticile școlare îi dau puțină atenție, cînd este vorba despre propoziții coordonate, în timp ce tind să-l dramatizeze în domeniul subordonării, în realitate *consecutio temporum* nu este altceva decît principiul relativității timpurilor în propoziții dependente și are aceeași latitudine ca în cele coordonate:

hortor te : facias « te îndemn : fă asta ».

timeo : ne facias « mi-e teamă : să nu faci ».

hortatus sum : faceres « te-am îndemnat : trebuia să faci ».

timebam : ne faceres « mă temeam : nu trebuia să faci » (p. 171).

Schema indică, în același timp, efortul autorului de a arăta cum dependentele au fost, la început, paratactice. Acest efort constituie, de asemenea, un mare merit al lucrării.

N. I. Barbu

HERMANN GÄHWILER, *Das lateinische Suffix -ensis*. Diss. Zurich, 1962, 89 p.

Lucrarea a fost alcătuită la îndemnul și sub conducerea profesorului Manu Leumann și s-a sprijinit îndeosebi pe materialele adunate la *Thesaurus linguae Latinae* din München. Autorul a urmărit faptele în dezvoltarea lor (diacronic, dar și sincron) și a constatat că sufixul *-ensis* a apărut mai întîi în nume de locuri, în jurul Romei, începînd din secolul al III-lea î.e.n., apoi s-a răspîndit treptat și s-a generalizat: în secolul următor era frecvent în nume de popoare, apoi s-a extins în tot imperiul și a depășit sfera numelor proprii, îmbrățișînd și apelativele: *castrensis, circensis, forensis, hortensis, praetensis, uallensis* etc. Cu vremea